IRDO
Inštitut za razvoj družbene odgovornosti

REPUBLIKA SLOVENIJA | MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski sklad za regionalni razvoj

www.mladinski-delavec.si
Razvoj modelov neformalnega in formalnega izobraževanja za mladinskega delavca za vključevanje v programe organizacij

Mladina v medkulturni perspektivi: primerjalne raziskave vrednotnih orientacij slovenske mladine

Avtor: Bojan Musil

Kazalo

Slovenska mladina v primerjalnih raziskavah 3
Slovenska mladina v kontekstu raziskovalnega projekta World Values Survey 8
Literatura 21

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Mladost oziroma obdobje odraščanja dolgo ni bila poglavitna tema psihologije. Vsaj lahko bi rekli, da je kot razvojno obdobje bilo precej manj pokrito kot otroštvo ali določeni vidiki splošnega razvoja (npr. kognitivni razvoj). Na razvojnem zemljevidu je bila ta starostna kohorta vedno kot prehod iz nezrelega otroštva v zrelo odraslo dobo. Prehodno obdobje torej, ki pomeni prehod k nečemu kvalitativno drugačnemu (oz. socialno zrelemu) in zaradi prehodne narave manj zanimivo za intenzivno raziskovanje. Če se je torej uveljavljajoča razvojna psihologija postopoma osvobajala in širila iz otroške psihologije, ni čudno, da so prve resne študije prehoda rasle na drugih znanstvenih področjih (npr. v antropologiji glej Mead, 1928).

Preučevanje mladine kot ločene (starostne) skupine znotraj socialne strukture je uveljavljena sociološka tema. V današnjem kompleksnem svetu (hitrih) sprememb je zanimanje za omenjeno skupino, ki jo dostikrat vidimo kot vezni člen sedanjega s prihodnostjo in s tem posledično kot najustvarjalnejšim segmentom družbe (v slovenskem prostoru je zelo poznan in razširjen kliše "Na mladih vset stoji"), toliko intenzivnejše. Pri tem so vsekakor pomembne psihološke vsebine, doživljanje mladih tako v odnosu do sebe kot v odnosu do socialnega v ožjem (vrstniki in družina) in širšem smislu (družba nasploh).

Po Uletovi (2008) globalne spremembe v izobraževanju, delu in zaposlitvi, družini in partnerskem življenju, odnosih med spoloma in podaljševanju življenja spodbujajo interes za raziskovanje mladosti. Pri tem se seveda poraja vprašanje, ali se vse omenjene spremembe odražajo v specifični mladini, tj. slovenski mladini.

V pričujočem prispevku poskušamo slovensko mladino analizirati v primerjalnem prostoru različnih mednacionalnih in medkulturnih študij. V prvem delu je pregled psiholoških, socialnopsihoških in sociooloških raziskav slovenske mladine ter primerjalnih raziskav, v katerih je bila slovenska mladina zastopana. Pri tem je pomemben poudarek na raziskavah vrednot, ki kot prepričanja o zaželenem odslikavajo družbeno v psihološkem ustroju posameznika. V drugem delu slovenske mlade primerjalno analiziramo v naboru večih sociokulturnih kontekstov in različnih starostnih skupin na podlagi baze longitudinalnega globalnega raziskovalnega projekta World Value Survey.

Slovenska mladina v primerjalnih raziskavah

Za začetek si postavimo vprašanji, kakšna je slovenska mladina in kako se spreminja? Ob vprašanjih socializacije, odraščanja in značilnostih slovenske mladine vsekakor ne moremo mimo raziskav Uletove in sodelavcev (prim. Ule, 1996a, 2008; Ule, Miheljak, 1995; Ule, Rener, 1998; Miheljak, 2002a).

Poglavitna ugotovitev omenjenih študij je, da so mladi v Sloveniji v celotnem obdobju devedesetih let prejšnjega stoletja odraščali v kontekstu procesov izrazite večkratne tranzicije družbe. Gre za prehode iz moderne v postmoderno družbo, iz socialistične v postsocialistično družbo, iz življenja znotraj Jugoslavije v izgradnjo vseh struktur samostojne države (Ule, 1996b: 22). Po mnenju avtorice je bila eden pomembnih nosilcev sprememb prav mladina osemdesetih let prejšnjega stoletja, ki se je tedaj dejansko borila za spremembe in se nanje tudi skušala pripraviti (ibid.). Splošna značilnost populacije mladih 1990-ih pa naj bi bila preusmeritev iz ukvarjanja z družbo v ukvarjanje s samim seboj (Ule, 1996b: 23). Te težnje kažejo na to, da velik del mladih v Sloveniji doživlja svet bolj kot grožnjo, pred katero se umikajo, kot pa izziv, ki ga morajo sprejeti in nanj produktivno odgovoriti s svojimi inovacijami, eksperimentom, z življenjskimi stili ipd. (Ule, 1996b: 23). Omenjeno se odraža tudi v tem, da so znova

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

pridobili veljavo 'tradicionalni pomembni drugi', kot so starši, bližnji sorodniki, najožji prijatelji, katerim mladi v 1990-ih bolj zaupajo in se z njimi raje družijo (Ule, 1996c: 224). Prav tako podatki raziskav kažejo, da so se odnosi med starši in otroki bistveno spremenili: odnose nadzorovanja, kontrole, poslušnosti nadomeščajo odnosi pomoči, vzpodbujanja in zaupnosti (ibid.: 227). Slednje lahko interepretiramo, da se je družina prilagodila spremenjenim družbenim okoliščinam in deluje vzpodbudno na razvoj osebnostnih potencialov in potreb; da deluje kot protiokolje ali terapevtska skupnost oziroma zatočišče pred problemi zunanjega sveta; slednji pa je postal bolj enodimenzionalen, zahtevnejši, bolj ogrožujoč tudi za mlade (ibid.: 228). Pomik mladih iz javne sfere v zasebno, iz ulic v lastne sobe, pa sovpada z novimi oblika zabave in preživljanja prostega časa, ki jih omogoča informacijska tehnologija (npr. video igrice, internet) (Ule, 1998: 199). Tipična okolja mladih so tako reducirana na družinsko in starševsko okolje, kar povzroča, da so bolj podobni svojim staršem (na starše-orinetirana mladina), hkrati pa jih istočasno dela odvisne od njih, jih infantilizira (ibid.). Socialna infantilizacija mladih v Sloveniji je pogojena s podaljšano ekonomsko in socialno odvisnostjo na družino, ki je povezana s pritiski nezaposlenosti, podaljšanega procesa izobraževanja (Ule, Rener, 2000: 187). Prav tako je pomemben faktor odsotnost ali upad pomena avtonomnih vrstniških skupin in družbeno dejavnih mladinskih subkultur, ki ponujajo mladim razvoj specifičnih generacijskih in subkulturnih identitet in samozavesti (ibid.).

V kontekstu mlajše slovenske populacije lahko izpostavimo mednacionalne raziskave samopodobe srednješolcev, ki jih je izvajala Kobal Grumova (Kobal, 2000, 2001; Kobal Grum, 2003; Kobal-Palčič, 1996; Kobal-Palčič, Musek, 1996). Rezultati kažejo, da imajo slovenski udeleženci v primerjavah z britanskimi, ponekod pa tudi s francoskimi vrstniki, nižje izražena skoraj vsa področja samopodobe (Kobal Grum, 2003: 24)[1]. Povsem drugačna slika je na področju samospoštovanja kot evaluativnega vidika do samega sebe oziroma pozitivnega ali negativnega stališča do sebe, kjer slovenski mladostniki v primerjavi z njihovimi britanskimi in francoskimi vrstniki izražajo višje samospoštovanje (Kobal, 2000: 158; Kobal Grum, 2003: 24). Možne razlage pojava neskladnosti med nižjih vrednosti samopodobe in visoke izraženosti samospoštovanja slovenskih mladostnikov Kobal Grumova strne v dve domnevi: ali da je visoko samospoštovanje slovenskih udeležencev bolj obrambne oziroma lažne narave in da se za njihovim navidezno visokim samospoštovanjem, s katerim želijo v javnosti mogoče ustvariti vtis samozavestnih oseb, skriva nižje mnenje o samem sebi (kar kažejo nižje vrednosti samopodob); po drugi strani pa je možno, da slovenski podatki kažejo, da na teoretski ravni samospoštovanje ni tako močan sestavni del samopodobe, ampak da sta oba pojava bolj neodvisni razsežnosti osebnosti (Kobal Grum, 2003: 24). Po prvi razlagi bi lahko nadalje delno spekulirali, da rezultati posredno potrjujejo Muskov avtostereotip o Slovencih kot o pripadnikih premalo samozavestnega naroda, kar posledično skušajo prikriti s pretirano visokim samospoštovanjem (Kobal, 2000: 196).

1 Pri francoskih srednješolcih so bila glede na slovenske višje izražena naslednja področja samopodobe: verbalno izražanje, akademska samopodoba, odnos do istega spola, odnosi s starši, religija, iskrenost in zanesljivost ter splošna samopodoba (Kobal-Palčič, Musek, 1996: 117). Slovenski srednješolci so imeli višje izraženo področje reševanja problemov in ustvarjalnosti (ibid.).
Pri britanskih srednješolcih so bila glede na slovenske bolj izražena področja, ki se nanašajo na iskrenost in zanesljivost, verbalno izražanje, akademsko samopodobo, odnose z vrstniki (Kobal Grum, 2003: 82). Bistveno odstopanje od britanskega vzorca je na področju telesnih sposobnosti in športa, ki je bolj izražen pri slovenskih srednješolcih (ibid.: 82-83).V iskanju razlage slednjega Kobal Grumova poda zanimivo interpretacijo, da sta šport in odnos do športa v Sloveniji temeljni gibali oblikovanja slovenske socialne (ali bolje – nacionalne) identitete (ibid.: 89). To odpira možnost, da skupina slovenskih mladostnikov izraža višjo samopodobo na področju telesnih sposobnosti in športa tudi zato, ker išče svojo lastno identiteto z iskanjem vzornikov v vodilnih mladih slovenskih športnikih (ibid).

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Vsekakor pomemben vidik usmerjanja posameznikovega delovanja (in posledično tudi delovanja mladih) so vrednote, ki kot prepričanja o zaželenem izkazujejo referenco na širše socialno oziroma družbeno okolje. Med različnimi instrumenti lahko v prvi vrsti izpostavimo Rokeachevo lestvico vrednot (Rokeach Value Survey (RVS); Rokeach, 1973), v kateri avtor vrednote deli na terminalne (vrednote kot prepričanja o zaželenih končnih stanjih eksistence oziroma vrednote kot cilji ali ideali; npr. enakost, mir na svetu, svoboda, družinska varnost) in instrumetalne (vrednote kot zaželeni načini vedenja oziroma vrednote kot standardi; npr. iskrenost, ubogljivost, iznajdljivost, intelektualnost). V kontekstu raziskovanja vrednot z Rokeachevo lestvico vrednot na študentski populaciji lahko izpostavimo kulturno-primerjalne raziskave Rusa in sodelavcev (prim. Rus, 1997; Rus, Baumkirchner, 1992; Rus et al., 1996; Rus et al., 1997)[2].

V medkulturni primerjavi skupin iz Indonezije, Tajske, Italije in Slovenije se na stopnji terminalnih vrednot pojavljajo nekatere podobnosti med skupinami: vrednote nacionalna suverenost, vznemirljivo življenje, zabava, svet lepote so med manj zaželenimi, med najvišje zaželenimi pa se (ponavadi vsaj med tremi skupinami) pojavljajo sreča, svoboda in notranja harmonija (Rus et al., 1997: 267). Prav tako so pri določenih vrednotah razlike med evropskima skupinama (Italija, Slovenija) in azijskima (Indonezija, Tajska): družinska varnost in resnično prijateljstvo sta pri azijskih skupinah med najvišje rangiranimi, v evropskih skupinah pa v povprečju; vera je pri azijskih skupinah med najbolj zaželenimi, pri evropskih pa med najmanj zaželenimi; večjo zaželenost izpričujejo evropske skupine glede na azijske pri zreli ljubezni, socialnem priznanju in samospoštovanju (ibid.). V poenostavljeni obliki se nam v interpretaciji slednjih različnosti ponuja groba (in stereotipna) abstrakcija razlikovanja med kolektivnostjo in tradicijo nasproti sekularnosti in individualizma oziroma avtonomije.

Med instrumentalnimi vrednotami je pri vseh skupinah najbolj zaželena poštenost, med najmanj zaželenimi pa ubogljivost in urejenost (ibid.: 267-268). Med visoko rangiranimi (vsaj pri treh skupinah) je prav tako še logičnost in širokosrčnost. Podobno kot pri terminalnih vrednotah se tudi pri instrumentalnih pojavljajo določene zakonitosti razlikovanja evropskih skupin od azijskih: vljudnost in vedrost sta pri evropskih skupinah pri vrhu zaželenosti, pri azijskih pa na spodnji tretjini; obratno pa velja za obvladovanje, odgovornost in ljubeznjivost (ibid.). Bistvene različnosti med bolj oddaljenimi sociokulturnimi okolji se torej kažejo v strukturi moralnih vrednot, kjer, poenostavljeno rečeno, evropski krog poudarja moralnost v smislu bontona oziroma prostovoljnega podrejanja zunanjim pravilom, azijske skupine pa bolj ponotranjeno moralnost, z močnim občutkom notranjih sankcij.

V slovenskem prostoru je na področju raziskovanja vrednot uveljavljena Muskova lestvica vrednot. Po avtorju vrednote obsegajo več hierarhičnih stopenj: najnižje so posamezne vrednote, ki se povezujejo v vrednotne kategorije srednjega obsega oziroma vrednotne usmeritve, le-te nadalje v kategorije večjega obsega oziroma vrednotne tipe (hedonski, potenčni, moralni in izpolnitveni vrednotni tip) ter slednje v kategoriji največjega obsega oziroma velekategoriji (dionizično in apolonsko) (Musek, 2000: 28-29). V dionizični kategoriji so zajete vrednote, ki poudarjajo uživanje, materialna zadovoljstva in dobrine, doseganje, moč, veljavo in uspešnost, v apolonski kategoriji pa vrednote, ki sodijo na področje osebne in družbene morale, etike, samooblikovanja in duhovnosti (ibid.). Pri prvih lahko govorimo o učinku in kvantiteti, pri drugih pa o idealih, popolnosti in kvaliteti. V medkulturni primerjavi slovenske, avstrijske

2 Musek navaja tudi raziskavo Pogačnika, kjer so na terminalni stopnji najpomembnejše vrednote mir na svetu, družinska varnost, svoboda ter sreča; najmanj pomembne pa razburljivo življenje, veselje in socialno priznanje (Pogačnik, 1987; v Musek, 1994: 129).

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

in japonske skupine na podlagi omenjne lestvice vrednot Musek navaja v prvi vrsti splošno skladnost struktur vrednotnega prostora, podobnosti v preferencah posameznih vrednot in hkrati tudi določene različnosti med različnimi kulturnimi skupinami. Evropska vzorca (slovenski in avstrijski) se razlikujeta od japonskega predvsem po tem, da višje ocenjujeta posamezne vrednote: uspeh v poklicu, ugled v družbi, zvestoba, razumevanje s partnerjem, spoznavanje resnice ter denar in imetje (Musek, 2000: 191). Na ravni vrednotnih kategorij srednjega obsega Slovenci dajejo večji pomen aktualizacijskim, spoznavnim, tradicionalnim in statusnim vrednotam; podobno kot Avstrijci pa višje cenijo tudi socialne (družinske) vrednote (ibid.: 194). Pri vrednotnih kategorijah večjega obsega oziroma vrednotnih tipih slovenska skupina primerjalno najvišje ocenjuje moralne vrednote, najnižje pa hedonske (ibid.: 195). V poenostavljeni sliki so kulturne vrednote razpoznavni znak za japonski vzorec, hedonske za avstrijskega in moralne za slovenskega (ibid.: 191).

V direktni pirimerjavi japonskih in slovenskih študentov v kontekstu Muskove lestvice vrednot pa Pergar Kuščerjeva ugotavlja, da slovenski študenti višje ocenjujejo usmeritev k tradicionalnim vrednotam, kot so zvestoba, poštenost, delavnost, razumevanje s partnerjem, pravičnost (Pergar Kuščer, 1999: 143). 'Tradicionalnost' slovenskih študentov avtorica interpretira kot posledico obdobja sprememb, ki se odraža na vseh področjih družbenega delovanja: v politiki, gospodarstvu, šolstvu (ibid.). Spremembe namreč prinašajo negotovosti, zato ni nenavadno, da so slovenskim mladim pomembne tiste vrednote, ki v tradicionalnih presojah ljudi predstavljajo pogoj za varno in mirno življenje (ibid.).

Za proučevanje mladine kot starostne skupine pa je zanimiv Muskov razvojni vidik oziroma zakonitosti vrednotnih usmeritev. Tako po avtorju s starostjo upada relativna vrednost hedonskih in potenčnih vrednot in narašča relativni pomen moralnih vrednot ter vrednot življenjske, osebne in duhovne izpolnitve; v kontekstu vrednotnih velekategorij pa gre za naraščanje apolonskih in upadanje dioničnih vrednot[3] (Musek, 2000: 74-131). Razvojno obstaja torej prehod od materialnih preko socialnih k duhovnim vrednotnim usmeritvam[4]. Seveda pa tudi v razvojnem vidiku vrednot velja relativna stabilnost vrednotnega sistema, razlike med posameznimi tipi torej niso zelo velike in radikalne (ibid.: 82); gre torej prej za blag trend kot pa korenit preobrat. Musek namreč prav tako ugotavlja, da so vrednote in vrednotne usmeritve med najstabilnejšimi, najdoslednejšimi in najzanesljivejšimi osebnostnimi značilnostmi posameznika (ibid.: 89).

Kombinacija uporabe Rokeacheve lestvice vrednot in interpretativna navezava na Muskov pristop k vrednotam je bila osnova mekulturne raziskave vrednot slovenskih in japonskih srednješolcev in štu-

3 Avtor vidi zanimivo povezavo med omenjenimi vrednotnimi tipi in staro vzhodno modrostjo ter sosledjem motivacijskih področij moderne zahodne psihologije (ibid.: 69). Po prvih naj bi se človek najprej obračal k uživanju, kasneje naj bi postali pomembni uspehi, dosežki, moč in veljava, nadalje začne človek postavljati v ospredje dolžnosti in odgovornosti (moralne in etične principe) in nazadnje postanejo primarni cilji samouresničenje, osebna izpolnitev in transcendenca. Po slednji je velika podobnost z Maslowo hierarhijo potreb (prim. Maslow, 1982/1959), kjer so sprva prioriteta človeka čutna ugodja in zadovoljstva, nato dosežki, uveljavljanje in moč, nadalje dolžnost in odgovornost oziroma moralna in etična načela ter nazadnje rast, osebnostno izpolnjevanje ter višji, nadosebni cilji (ibid.: 70).

4 Musek se sprašuje, ali generacijski prepad v vrednotnih usmeritvah ni mogoče prej posledica premikov v vrednotnih orientacijah skozi življenje, v katerem se z zrelostjo pojavljajo drugačne vrednotne orientacije, in ne posledica družbenega razvoja, ki prinese nove poglede in nova vrednotenja (Musek, 2000: 76). Generacijske razlike so tako posledica zakonitih intraindividualnih sprememb v vrednotnem razvoju posameznikov.
Individualne spremembe pa lahko vidimo tudi v smislu vpliva posameznikovih izkušenj, življenjske situacije in življenjske perspektive, ki pa jih znova generira (socialno) okolje. V tem pogledu lahko vidimo individualni razvoj kot posledico stalnic v procesu in strukturi družbe, kar pa je vsekakor bolj funkcionalistično-sociološki pogled. Vsekakor se torej v 'medgeneracijski borbi' mlajši soočijo s starejšimi; da pa se z njimi morajo soočiti, generira prav sociokulturni faktor.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

dentov Musila in sodelavcev (prim. Musil, 2005; Musil, Rus, Musek, 2008). V analizi strukture terminalnega vrednotnega prostora avtor ugotavlja globinski dimenziji apolonsko – dionizično ter societalno – individualno, ki v kombinaciji opredeljujeta štiri podskupine vrednot: societalne apolonske, individualne apolonske, individualne dionizične in societalne dionizične. V skupini instrumentalnih vrednot je potrjena izvorna Rokeacheva (1973) delitev na moralne in kompetenčne vrednote. Na ravni omenjenih globinskih struktur so nadalje splošne podobnosti v razvrščanju bolj in manj pomembnih terminalnih vrednot. V vseh preučevanih skupinah med bolj pomembnimi vrednotami prevladujejo individualne apolonske, kot so sreča, svoboda, družinska varnost in resnično prijateljstvo, med najmanj pomembnimi pa je skupina societalnih dionizičnih vrednot. Pri preostalih skupinah terminalnih vrednot so določene različnosti med nacionalnimi skupinami, pri čemer bi za japonski skupini lažje trdili, da individualnim apolonskim sledijo po pomembnosti societalne apolonske, pri slovenskih skupinah pa se med slednje bolj intenzivneje mešajo individualne dionizične terminalne vrednote.

Pri razvrščanju instrumentalnih vrednot se pojavljajo večje različnosti med nacionalnimi skupinami. Pri japonskih skupinah se strukturno razločevanje med moralnimi in kompetenčnimi vrednotami ter ločevanje med skupino bolj in skupino manj pomembnih instrumentalnih vrednot prekriva. Na splošno lahko ugotovimo, da so v japonskih skupinah višje ocenjene moralne vrednote glede na kompetenčne. Pri slovenskih skupinah pa so med bolj pomembnimi instrumentalnimi vrednotami tako moralne kot kompetenčne vrednote. V kombinaciji slednjih lahko prepoznamo v poenostavljeni obliki klasičnen weberjanski protestantski delovni etos individualne orientacije, kjer gre za kombinacijo individualne odgovornosti oziroma vesti (iskrenost in odgovornost) ter delavnosti oziroma truda (prizadevnost in iznajdljivost). Omenjena skupina vrednot je tako lahko ponotranjena morala, usmerjena na posameznika kot referenčno točko, ki je kot celosten, homogen sklop nekoliko bolj izražena pri slovenskih skupinah.

Primat individualnih apolonskih vrednot v hierarhijah terminalnih vrednot pritrjuje ugotovitve raziskav vrednotnih usmeritev slovenske mladine in globalnih sprememb pri mladih, po katerih se je konec prejšnjega stoletja zgodil premik od globalnih, ideološko in celostno zgrajenih vrednotnih sistemov k partikularnim, navidezno fragmentarnim in konkretnim vrednotam, med katerimi prevladuje povečana senzibilnost za medosebne odnose in za kvaliteto vsakdanjega življenja (Ule, 1996d: 241). Namesto 'velikih' vrednot, ki so bile oprte na močne ideologije, se pojavljajo vrednotne usmeritve, ki so bližje posamezniku in njegovemu osebnemu izkustvu ter poudarjajo materialno in socialno varnost, prijateljstva in medosebne odnose, zdravo okolje, kvaliteto vsakdanjega življenja (ibid.: 242). Kot najpomembnejše vrednote slovenske mladine se kažejo partikularne vrednote, kot so zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje, pa tudi globalne vrednote, kot je mir na svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražniki ter karieristične (uspeh v šoli) in liberarne vrednote (svoboda mišljenja in delovanja) (Ule, 1996d: 243; Ule, Kuhar: 2002). Hkrati se v raziskavah odraža odklon mladih od zanimanja za področja politike in političnih dogodkov, vere in verskega življenja ter vojske in vojaških zadev (Ule, 1996d: 257; Miheljak, 2002a: 243). Po mnenju Uletove gre pri tem obratu za sočasno prepletanje dveh nasprotujočih si oblik odkrivanja zasebnega; namreč težnje k tradicionalnemu zasebništvu in potrebe po individualnosti (ibid.: 244). Pri tem prvo težnjo karakterizirajo zapiranje posameznikov oziroma posameznic v njihov zasebni svet, zaupanje v tradicijo, v avtoriteto, izogibanje tveganju, lastnina in potrošništvo; drugo težnjo pa skrb za vsakdanji svet, za kvalitetne medosebne odnose, eksperimentiranje z življenjem, potreba po drugačnosti, kreativnosti (ibid.).

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Posredno se je z vrednotami in vrednotnimi usmeritvami v kontekstu raziskav družbenega profila študentov ukvarjal tudi Flere s sodelavci (prim. Flere et al., 2001, 2002, 2004, 2005). Med posameznimi vrednotami oziroma življenjskimi aspiracijami študentje pripisujejo navečji pomen stabilnim socialnim vezem v krogu družine in prijateljev (Fištravec, Lavrič, 2002: 100). Slednje kaže na pomen same družine, posredno pa v kontekstu bivanjske negotovosti v sodobni družbi tudi na pomen vrednot, ki se dotikajo varnosti (ibid.). Ob bok omenjeni težnji je postavljena težnja po svobodi oziroma 'biti sam svoj gospodar', ki odraža močno umeščenost zahodnega liberalizma in individualizma v slovenski (ne samo študentski) prostor (ibid.). Med navedenimi možnostmi je med študenti najnižje ocenjena postavka, ki opredeljuje življenje v skladu z naukom svoje vere (ibid.: 101), kar znova kaže na nizko zanimanje in pomen vere in verskega življenja v življenju mladih (študentov).

V kasnejši raziskavi lahko pri študentih zasledimo izstopanje treh vrednotnih orientacij: individualizma (ki ga opredeljujejo 'biti neodvisen', 'imeti zanesljivega partnerja', čustvena inteligenca' in 'imeti poznane prijatelje'); konvencionalnosti (z 'urejenim družinskim življenjem', spoštovanjem avtoritete države', 'biti odgovoren', 'varnost' in 'kariera'); ter humanizma ('altruizem', 'toleranca', 'ustvarjalnost', 'socialna občutljivost', 'ekologija') (Fištravec, 2005: 70). Vse tri omenjene orientacije so v izjemno močnih medsebojnih zvezah (ibid.: 70-71).

V kontekstu raziskav mladocentrizma, koncepta, ki je socialno-strukturno zanimiv, saj mlade postavlja v pozicijo identifikacije glede na druge starostne skupine (odrasle) in družbo nasploh, Fištravec in Musil (2008) v medkulturni primerjavi japonskih in slovenskih študentov ugotavljata podoben vzorec, namreč izrazito zazrtost mladih v družino in sprejemanje staršev, relativno nizko stopnjo konfliktnosti v odnosu do širšega družbenega okolja ter neizrazito orientacijo v lastno (mlado) skupino obeh kulturnih okoljih.

Slovenska mladina v kontekstu raziskovalnega projekta World Values Survey

Projekt World Values Survey (WVS) je medkulturna raziskava svetovnega merila o sociokulturnih in političnih spremembah, v katero so (bile) zajete reprezentativne nacionalne javnomnenjske ankete o osnovnih vrednotah in prepričanjih v več kot 65 družbah na šestih kontinentih, ki zajemajo skoraj 80% svetovne populacije[5]. Podatki anket naj bi dali informacije o vseh poglavitnih področjih človekovega življenja, od religije do politike, ekonomskega in socialnega življenja.

Inglehart je na podlagi makroanalize rezultatov ekstrahiral dve ključni kulturno-vrednotni dimenziji: samoekspresija proti preživetju in sekularno-racionalna avtoriteta proti tradicionalni (Inglehart, 1997: 81-98). Po avtorju je premik od tradicionalne k sekularno-racionalni avtoriteti povezan z modernizacijo, premik iz preživetja k samoekspresiji pa s postmodernizacijo kot substitucijo materialnih ciljev z ekspresivnimi oziroma s psihološkimi (ibid.).

5 WVS izhaja iz raziskovalnega programa vrednot preko javnomnejskih raziskav konzorcija družboslovnih raziskovalcev European Values Systems Study Group z začetka 80-ih, ki je sprva zajemal manjše število pretežno (zahodno)evropskih držav (Hofstede, 2001: 33). V 90-ih je pobudo prevzel ameriški politolog Inglehart z Univerze v Michiganu in z razširitvijo ciljnih držav projekt preimenoval v World Values Survey.
WVS ima značaj longitudinalne raziskave, ki vsebuje več serij anket, izvedenih v letih 1981-1984 (še v evropskem merilu), 1989-1993, 1994-1999, 1999-2004 in 2005-2006. V letih 2010-2011 bo izvedena nova serijaanket. Osnove informacije in ankete za posamezne serije so dostopne preko svetovnega spleta na naslovu http://www.worldvaluessurvey.com.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Omenjena interpretacija se v osnovi navezuje na modernizacijsko teorijo, po kateri je ekonomski razvoj povezan s koherentnimi in do določene mere predvidljivimi spremembami v kulturi in socialnem ter političnem življenju (Inglehart, Baker, 2000: 21). Scenarij je sledeč: industrializacija vodi do poklicne specializacije, zvišanja izobrazbenih stopenj in višje stopnje dohodkov ter končno privede do neslutenih sprememb – sprememb v spolnih vlogah, odnosih do avtoritete in seksualnih normah; upadu rodnosti; širši politični participaciji; in manj vodljivi javnosti (ibid.). V kontrastu z rastočim materializmom, povezanim z industrijsko revolucijo, pa eksistencialna varnost naprednih industrijskih družb zbudi medgeneracijski premik k postmaterialističnim in postmodernim vrednotam. Slednje se navezuje na dimenzijo preživetje – samoekspresija, kjer je pomemben Inglehartov koncept materializma – postmaterializma (prim. Inglehart, 1971, 1977). V ozadju gre za medgeneracijski premik iz materialističnih vrednot v postmaterialistične, katerega glavna gonila so sociohistorični in ekonomski dejavniki: »… starostne skupine, ki so izkusile vojne in pomanjkanja obdobij pred zahodnoevropskim ekonomskim čudežem, bodo sozvočne s pripisovanjem relativno visoke pomembnosti ekonomski varnosti (tj. materialističnim vrednotam) in kar je Maslow poimenoval potrebe varnosti. Za mlajše starostne skupine pa je verjetnejše pripisovanje prioritete naboru 'postmaterialističnih' vrednot, ki so povezane s potrebo pripadanju in estetskim in intelektualnim potrebam« (Iglehart, 1971: 991-992)[6]. Vzpon postindustrijske družbe naj bi vodil do povečanega poudarjanja samoekspresije (ibid.: 22)[7].

Po Inglehartovih podatkih je Slovenija locirana na sekularno-racionalni pol dimenzije tradicionalno – sekularno-racionalno in v sredini pri dimenziji preživetje – samoekspresija (Inglehart, Baker, 2000: 29)[8]. V časovnem razponu dveh meritev (leta 1990 in 1995) je opazen predvsem pomik na dimenziji preživetje – samoekspresija, in sicer v smeri samoekspresije (ibid.: 40). V nekoliko starejši Inglehartovi konceptualizaciji lahko povzamemo pomemben premik v smeri postmaterialističnih vrednot. V navezavi na Inglehartov model modernizma – postmodernizma oziroma materialističnih – postmaterialističnih vrednotnih usmeritev Miheljak primerja splošno in mlado slovensko populacijo (Miheljak, 2000b: 142-146). Primerjava kaže značilne in pričakovane razlike v smeri premika populacije od 16 do 29 let proti postmaterializmu oziroma odmika od materializma, ki je močnejši kot postmaterializem v splošni po-

6 V omenjenem se jasno odraža avtorjeva navezava na Maslowo hierarhijo potreb (prim. Maslow, 1982/1959). Materializem torej daje prednost fizični preskrbi in varnosti, medtem ko postmaterializem poudarja pripadnost, samoekspresijo in kvaliteto življenja. Hkrati pa vrednotni premik v postmaterializem ni edinstveno zahodni fenomen, ampak ga lahko najdemo v družbah z zelo različnimi institucijami in kulturnimi tradicijami (Inglehart, Abramson, 1994: 351).
Ker naj bi bil vrednotni premik splošen trend v novih generacijah, ga lahko generaliziramo na stopnjo posameznika. V takšnem primeru pa je omenjena teorija v nasprotju z Muskovim pogledom in njegovimi empiričnimi evidencami glede vrednotnih sprememb v življenju posameznika (prim, Musek, 2000) – avtor namreč poudarja pomen posameznikovega življenjskega cikla pred generacijskimi. Njegov premik iz dionizičnih na apolonske vrednote (kar v grobem korespondira z Inglehartovimi materialističnimi in postmaterialističnimi vrednotami) je torej stvar ontogenetskega razvoja in ne sprememb med generacijami.
Pfeiffer in Côté prav tako iščeta razlog rastočega poudarjanja postmaterialističnih vrednot na nivoju posameznikovega življenjskega cikla, predvsem globje in daljše identitetne krize odraščajoče mladine v sodobnem svetu (Pfeiffer, Côté, 1991: 228-229). Seveda pa na omenjeno znova vplivajo historične in sociokulturne spremembe.

7 Kot naj bi odstotek zaposlenih v industrijskem sektorju pomembno odražal tradicionalne oziroma sekularno-racionalne vrednote, je odstotek zaposlenih v storitvenem sektorju poglaviten pokazatelj preživetvenih oziroma samoekspresivnih vrednot (Inglehart, Baker, 2000: 38).
Hierarhične organizacije industrijske dobe so zahtevale (in dopuščale) malo avtonomnega presojanja, medtem ko delavci v storitvah in znanju upravljajo z ljudmi in koncepti, delujoč v svetu, v katerem sta inovacija in svoboda v izražanju individualnega mnenja esencialni (ibid.: 22).

8 V shematskem orisu kulturnih območij je Slovenija umeščena v presečni prostor bivših komunističnih držav in katoliške Evrope.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

pulaciji (ibid.: 144). Iz podatkov za splošno generacijo v dveh časovnih točkah (leta 1995 in 2000) je razvidno, da se postmaterialistična opcija ne veča, ampak celo nekoliko upade (ibid.).

V nadaljnjem smo slovensko mlado populacijo primerjalno analizirali v skupini 25 držav in treh starostnih skupin na posameznih širših vrednotnih dimenzijah. V primerjalnem vzorcu so bile zajete države vseh večjih kontinentov (torej evropske, azijske, severno- in južnoameriške ter ena afriška država). Razpon starosti v treh starostnih skupinah je bil med 15 in 29 let (mlada generacija), med 30 in 49 let (odrasla generacija) in nad 50 let (starajoča generacija)[9]. Za izvedene analize smo uporabili anketno serijo med leti 1999 in 2004, ki je časovno najbližja in ima obsežno bazo zajetih držav (World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901, 2009). V zajetem vzorcu držav je bilo 41586 respondentov, od tega 11048 respondentov v starostnem razponu med 15 in 29 let (26,5%), 16849 respondentov v starostni skupini med 30 in 49 let (40,4%) in 13689 respondentov v starostni skupini nad 50 let (32,8%). Celotni vzorec je bil spolno uravnotežen (51,9 % žensk), velikost posameznih nacionalnih vzorcev pa se je gibala v razponu od 1000 respondentov (v primeru Kitajske, Madžarske in Velike Britanije) do 4607 respondentov (v primeru Turčije). Povprečno je bilo v posamičnem nacionalnem vzorcu okoli 1650 respondentov.

V podatkovni bazi WVS smo najprej analizirali pomembnost določenih socialnih domen v življenju (družina, prijatelji, prosti čas, politika, delo in religija). Podatki za posamezne primerjalne države in starostne skupine so v tabelah od 1 do 6.

Med omenjenimi domenami lahko zaključimo, da so veliki večini respondentov ne glede na državo in starostno skupino zelo oziroma precej pomembni v življenju družina, prijatelji in prosti čas, v znatno manjši meri pa religija in politika.

Pomembnost družine je po ocenah respondentov najpomembnejša med vsemi obravnavanimi socialnimi domenami (tabela 1). Pri tem gre za visoko pomembnost v vseh državah in starostnih skupinah, kjer pomembnost nikjer ne pade pod 90%. V mlajši starostni skupini (med 15 in 29 let) je slovenski vzorec nekoliko pod skupnim povprečjem, med državami, kjer je pomembnost nižja in najbolj odstopa od povprečja, pa so države s severa Evrope (Nizozemska, Nemčija, Finska).

9 Odločitev za omenjene starostne skupine je seveda arbitrarna, upošteva pa podaljševanje obdobja odraščanja in mladosti (do 30. leta), delovno-aktivno populacijo srednje odraslosti (od. 30 leta) in pozna odraslost s prehodom v starost (nad 50 let).

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 1

Delež posameznikov, za katere je DRUŽINA zelo ali precej pomembna v življenju

država	15 - 29 let	30 - 49 let	50 let in več
Argentina	98,2%	99,1%	98,4%
Avstrija	95,7%	98,3%	99,3%
Kitajska	96,4%	98,1%	95,6%
Hrvaška	99,1%	99,1%	98,1%
Češka	97,9%	98,3%	98,5%
Finska	95,3%	96,9%	96,3%
Francija	99,4%	98,1%	98,7%
Nemčija	94,2%	93,9%	96,4%
Madžarska	99,0%	98,9%	97,6%
Indija	98,3%	99,2%	98,0%
Indonezija	100,0%	100,0%	100,0%
Iran	99,3%	98,7%	98,9%
Italija	98,7%	98,8%	98,5%
Japonska	98,8%	98,8%	99,7%
Mehika	98,9%	99,2%	98,8%
Nizozemska	91,0%	93,6%	93,6%
Poljska	98,8%	99,6%	99,3%
Rusija	97,1%	97,6%	92,9%
Slovenija	96,9%	97,7%	96,9%
Španija	97,7%	98,9%	99,7%
Švedska	97,9%	98,7%	97,2%
Turčija	99,5%	99,5%	99,0%
Egipt	99,8%	99,8%	99,5%
Velika Britanija	99,6%	98,7%	98,3%
Združene države Amerike	99,7%	98,9%	99,5%
Skupno povprečje	97,9%	98,3%	97,9%

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).* Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Naslednja socialna domena po splošni pomembnosti je delo (tabela 2). Pri tem je zaznati, da je delo pomembnejše v mlajši (med 15 in 29 let) in odrasli starostni skupini (med 30 in 49 let). Za slovenski vzorec je značilno, da je skupaj z indonezijskim edini, kjer se pomembnost dela v starajoči starostni skupini (nad 50 let) ohranja oziroma je nekoliko višja kot v mlajši starostni skupini. Mlajša slovenska skupina je po pomembnosti dela v povprečju vzorcev.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 2

Delež posameznikov, za katere je DELO zelo ali precej pomembno v življenju

država	15 - 29 let	30 - 49 let	50 let in več
Argentina	95,4%	96,9%	96,0%
Avstrija	93,4%	95,6%	89,8%
Kitajska	95,4%	93,3%	89,4%
Hrvaška	96,2%	97,6%	93,8%
Češka	94,0%	95,4%	92,1%
Finska	89,8%	95,1%	84,0%
Francija	97,2%	96,3%	92,3%
Nemčija	92,6%	91,3%	69,6%
Madžarska	94,9%	94,7%	81,9%
Indija	95,3%	97,1%	92,7%
Indonezija	98,9%	98,8%	99,7%
Iran	95,0%	95,5%	93,3%
Italija	96,2%	97,1%	92,4%
Japonska	90,7%	92,8%	83,9%
Mehika	96,9%	98,4%	95,7%
Nizozemska	95,5%	92,0%	76,9%
Poljska	100,0%	97,7%	90,8%
Rusija	92,0%	95,8%	65,3%
Slovenija	94,9%	96,1%	96,1%
Španija	96,5%	95,6%	86,5%
Švedska	94,2%	95,0%	85,3%
Turčija	90,9%	91,1%	80,7%
Egipt	92,3%	91,3%	87,4%
Velika Britanija	88,3%	85,6%	61,1%
Združene države Amerike	95,1%	92,0%	82,0%
Skupno povprečje	94,5%	94,7%	86,3%

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).* Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Prijatelji so naslednja splošna socialna domena po pomembnosti v življenju (tabela 3). V splošnem pomembnost prijateljev skozi starostne skupine upada; prijatelji so torej najpomembnejša kategorija za mlajšo starostno skupino. Slovenski vzorec mlajše starostne skupine je v povprečju primerjalnih vzorcev.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 3
Delež posameznikov, za katere so PRIJATELJI zelo ali precej pomembni v življenju

država	15 - 29 let	30 - 49 let	50 let in več
Argentina	84,5%	75,5%	84,0%
Avstrija	94,6%	90,6%	85,8%
Kitajska	88,6%	85,8%	73,6%
Hrvaška	97,8%	96,9%	96,5%
Češka	93,5%	87,1%	81,9%
Finska	98,9%	97,4%	91,1%
Francija	96,6%	93,3%	94,3%
Nemčija	96,3%	93,6%	91,4%
Madžarska	92,4%	84,4%	77,1%
Indija	83,5%	77,9%	75,1%
Indonezija	98,3%	96,2%	96,0%
Iran	84,9%	79,0%	72,0%
Italija	95,0%	91,8%	85,0%
Japonska	95,1%	96,8%	92,1%
Mehika	81,3%	77,2%	77,2%
Nizozemska	96,3%	96,5%	96,1%
Poljska	87,0%	87,2%	82,9%
Rusija	87,9%	82,8%	74,6%
Slovenija	92,6%	84,2%	89,3%
Španija	93,4%	90,1%	86,9%
Švedska	100,0%	97,6%	96,4%
Turčija	96,3%	96,9%	96,0%
Egipt	90,4%	82,1%	76,5%
Velika Britanija	97,4%	97,4%	96,2%
Združene države Amerike	94,4%	95,4%	97,6%
Skupno povprečje	***92,7%***	***89,3%***	***86,6%***

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).* Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Naslednja socialna domena po splošni pomembnosti je prosti čas (tabela 4). Splošen trend med vzorci je, da se pomembnost omenjene domene povečuje v smeri mlajše starostne skupine, pri čemer slovenski vzorec pri tem ne izstopa. Pri mlajši slovenski starostni skupini je pomembnost nekoliko nad povprečjem. Nadpovprečne pa so vse evropske države, Japonska in Združene države Amerike, pri čemer še posebej izstopajo severnoevropske in zahodnoevropske države.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 4
Delež posameznikov, za katere je PROSTI ČAS zelo ali precej pomemben v življenju

država	15 - 29 let	30 - 49 let	50 let in več
Argentina	81,0%	77,8%	75,7%
Avstrija	91,9%	86,0%	80,4%
Kitajska	52,4%	49,0%	52,3%
Hrvaška	91,7%	88,6%	86,7%
Češka	85,1%	80,5%	73,5%
Finska	95,6%	93,8%	84,8%
Francija	92,5%	90,2%	83,0%
Nemčija	90,7%	86,1%	70,1%
Madžarska	87,3%	82,5%	75,4%
Indija	63,4%	62,6%	65,2%
Indonezija	70,7%	65,6%	57,5%
Iran	74,7%	70,5%	63,4%
Italija	90,6%	87,9%	70,1%
Japonska	97,6%	94,3%	86,3%
Mehika	84,8%	86,4%	81,8%
Nizozemska	96,3%	96,7%	91,1%
Poljska	85,7%	82,7%	77,1%
Rusija	78,4%	73,8%	57,6%
Slovenija	86,0%	78,6%	76,2%
Španija	91,8%	88,6%	75,5%
Švedska	97,1%	94,2%	92,1%
Turčija	80,8%	76,3%	72,6%
Egipt	56,6%	54,1%	54,1%
Velika Britanija	94,8%	94,9%	89,0%
Združene države Amerike	88,5%	91,8%	91,6%
Skupno povprečje	***84,2%***	***81,3%***	***75,3%***

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org)*. Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Pri pomembnosti religije je splošen trend v večanju pomembnosti proti starejši starostni skupini, hkrati pa med državami z manjšim pomenom religije prevladujejo srednje-, severno- in zahodnoevropske države in Kitajska ter Japonska (tabela 5). Slovenski vzorec je v vseh starostnih skupinah pod povprečjem vzorcev.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 5
Delež posameznikov, za katere je RELIGIJA zelo ali precej pomembna v življenju

država	15 - 29 let	30 - 49 let	50 let in več
Argentina	60,8%	74,3%	82,0%
Avstrija	43,4%	49,6%	64,0%
Kitajska	8,7%	9,4%	9,7%
Hrvaška	71,7%	80,9%	79,2%
Češka	14,4%	11,2%	31,7%
Finska	30,9%	36,3%	55,9%
Francija	27,5%	31,9%	46,1%
Nemčija	17,9%	20,6%	37,8%
Madžarska	29,3%	30,4%	57,3%
Indija	79,5%	80,7%	82,8%
Indonezija	100,0%	100,0%	99,7%
Iran	94,4%	95,5%	98,4%
Italija	58,6%	71,5%	80,1%
Japonska	6,4%	18,1%	32,8%
Mehika	84,6%	88,1%	92,2%
Nizozemska	25,4%	28,5%	53,9%
Poljska	83,2%	80,7%	87,4%
Rusija	36,1%	40,5%	56,4%
Slovenija	28,4%	30,4%	48,7%
Španija	25,4%	40,3%	63,1%
Švedska	29,2%	26,4%	46,9%
Turčija	90,7%	91,7%	95,2%
Egipt	99,8%	99,9%	99,8%
Velika Britanija	26,6%	32,0%	49,3%
Združene države Amerike	75,4%	84,9%	87,5%
Skupno povprečje	***49,9%***	***54,2%***	***65,5%***

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org)*. Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Politika je najmanj pomembna med analiziranimi domenami (tabela 6). Pri tem v splošnem njen pomen nekoliko narašča proti starajoči starostni skupini. Med primerjalnimi državami v manjšem pomenu politike v življenju izstopajo Slovenija, madžarska, Španija in Finska, pri čemer je v slovenskem vzorcu delež tistih, ki jim je politika zelo ali precej pomembna v življenju najnižji.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Tabela 6
Delež posameznikov, za katere je POLITIKA zelo ali precej pomembna v življenju

država	15 - 29 let	30 - 49 let	50 let in več
Argentina	20,4%	22,6%	28,5%
Avstrija	36,0%	39,4%	44,4%
Kitajska	70,3%	65,1%	71,6%
Hrvaška	27,2%	32,0%	36,2%
Češka	23,3%	28,9%	40,1%
Finska	18,6%	15,4%	22,6%
Francija	30,5%	30,9%	41,7%
Nemčija	34,1%	39,1%	38,6%
Madžarska	11,6%	19,0%	22,1%
Indija	40,8%	40,0%	40,2%
Indonezija	52,1%	36,5%	36,4%
Iran	48,6%	45,0%	30,0%
Italija	34,3%	33,5%	33,8%
Japonska	44,4%	64,1%	81,8%
Mehika	48,4%	47,9%	48,2%
Nizozemska	49,3%	55,3%	60,9%
Poljska	28,6%	28,5%	35,2%
Rusija	28,6%	37,6%	44,6%
Slovenija	9,8%	9,8%	23,2%
Španija	17,8%	24,8%	21,7%
Švedska	50,0%	55,6%	59,7%
Turčija	41,6%	41,7%	39,5%
Egipt	47,4%	49,1%	55,9%
Velika Britanija	29,0%	30,2%	42,9%
Združene države Amerike	52,6%	53,3%	66,5%
Skupno povprečje	***35,8%***	***37,8%***	***42,6%***

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org)*. Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Kaj lahko iz omenjenih primerjalnih analiz zaključimo? Mladi na splošno glede na ostali starostni skupini izstopajo v višji pomembnosti prijateljev in prostega časa, ter v nižji pomembnosti politike in religije. Primerjalno je slovenska mlajša starostna skupina v povprečju primerjanih držav pri večini socialnih domen, posebej pa izstopa pri nizki pomembnosti politike v življenju. Če je višji pomen prvih (prijatelji in prosti čas) morda lahko interpretativno vezan na tradicionalno predstavo mladosti kot obdobja formiranja (odraščanja), se v kombinaciji z nižjim pomenom slednjih (politika in religija) lahko navezuje na

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

omenjene globalne spremembe pri mladih konec prejšnjega stoletja s premikom od globalnih, ideološko in celostno zgrajenih vrednotnih sistemov k partikularnim, navidezno fragmentarnim in konkretnim vrednotam s povečano občutljivostjo na medosebne odnose in na kvaliteto vsakdanjega življenja (Ule, 1996d: 241).

Tabela 7
Izraženost tradicionalnih / sekularno-racionalnih vrednot v primerjalni skupini držav

država	15 – 29 let	30 – 49 let	50 let in več
Argentina	-0,23	-0,42	-0,45
Avstrija	0,51	0,24	0,02
Češka	1,17	1,55	0,84
Finska	0,84	0,74	0,42
Francija	0,90	0,81	0,53
Nemčija	1,30	1,07	0,58
Madžarska	0,31	0,45	0,03
Indija	0,02	-0,09	-0,13
Indonezija	-0,13	-0,43	-0,32
Italija	0,58	0,30	0,03
Japonska	2,20	1,26	0,97
Mehika	-0,41	-0,63	-0,74
Nizozemska	0,93	0,83	0,49
Poljska	-0,02	-0,08	-0,42
Rusija	0,96	0,85	0,74
Slovenija	1,01	0,83	0,46
Španija	0,88	0,72	0,08
Švedska	1,62	1,59	1,24
Turčija	-0,27	-0,38	-0,56
Egipt	-0,66	-0,72	-0,78
Združene države Amerike	0,01	-0,25	-0,39
Skupno povprečje	***0,55***	***0,39***	***0,13***

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).* Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.
Opomba: Negativne vrednosti kažejo na smer proti tradicionalnim vrednotam, pozitivne vrednosti pa proti sekularno-racionalnim vrednotam.

V nadaljnjih analizah smo pod drobnogled vzeli povprečja starostnih skupin primerjalnih držav na vrednotnih dimenzijah tradicionalno / sekularno-racionalno in preživetveno / samoekspresivno (tabeli 7 in

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

8)[10]. S podatkov v tabeli 7 lahko opazimo trend pomika proti sekularno-racionalnim vrednotam oziroma večji izraženosti le-teh od starajočih proti mladim starostnim skupinam. V izraženosti sekularno-racionalnih vrednot so vse slovenske starostne skupine nad povprečjem (mlada skupina je na petem mestu, odrasla na šestem do sedmem in starajoča skupina na osmem med vsemi državami). V mladi starostni skupini so pred slovenskim le japonski, švedski, nemški in češki vzorec.

Tabela 8

Izraženost preživetvenih / samoekspresivnih vrednot v primerjalni skupini držav

država	15 – 29 let	30 – 49 let	50 let in več
Argentina	0,32	0,25	0,00
Avstrija	0,94	0,80	0,48
Češka	0,31	0,28	0,10
Finska	1,00	0,73	0,35
Francija	0,77	0,49	0,33
Nemčija	0,51	0,33	0,02
Madžarska	-,054	-0,54	-0,81
Indija	-0,04	0,04	-0,07
Indonezija	-0,26	-0,29	-0,42
Italija	0,78	0,65	0,15
Japonska	1,20	0,53	0,34
Mehika	0,54	0,40	0,20
Nizozemska	1,27	1,15	0,86
Poljska	0,02	-0,20	-0,48
Rusija	-0,79	-0,90	-1,21
Slovenija	0,32	-0,04	-0,16
Španija	0,67	0,50	-0,02
Švedska	1,47	1,37	1,07
Turčija	-0,54	-0,68	-0,64
Egipt	-0,10	-0,22	-0,20
Združene države Amerike	0,96	1,06	1,22
Skupno povprečje	***0,42***	***0,27***	***0,05***

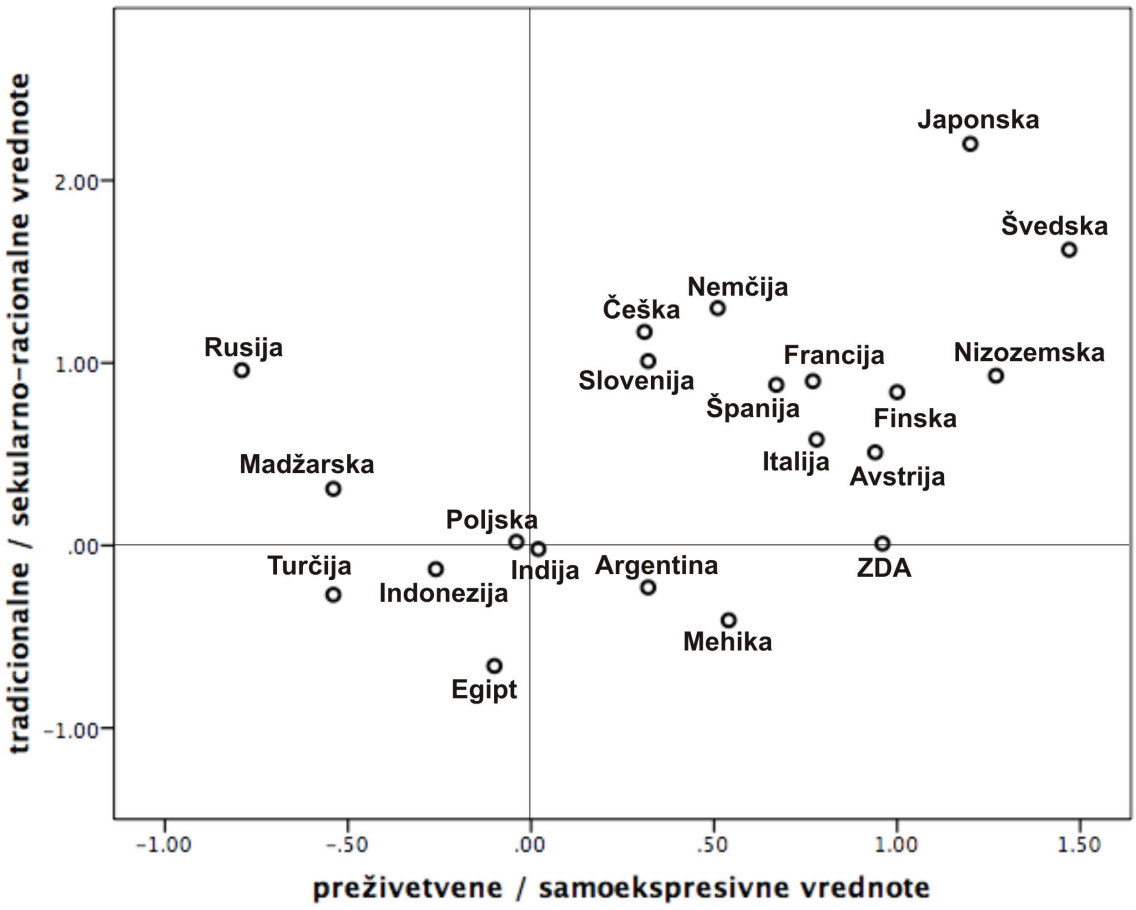
Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).* Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.
Opomba: Negativne vrednosti kažejo na smer proti preživetvenim vrednotam, pozitivne vrednosti pa proti samoekspresivnim vrednotam.

10 Za države Kitajska, Hrvaška, Iran in Velika Britanija ni bilo podatkov na vrednotnih dimenzijav v obravnavani anketni seriji.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Podatki v tabeli 8 kažejo na trend pomika k samoekspresivnim vrednotam oziroma večji izraženosti le-teh od starajočih proti mladim starostnim skupinam. V slovenskih starostnih skupinah lahko prav tako prepoznamo omenjen trend, vendar pa so slovenska rezultati pod skupnim povprečjem, tako da sta starajoča in odrasla starostna skupina na polu preživetvenih vrednot.

Podatki obeh vrednotnih dimenzij za mlade starostne skupine obravnavanih držav so kombinirano prikazani na sliki 1. Na prikazu je jasno razpoznana skupina držav v zgornjem desnem kvadrantu, kjer gre za izraženost sekularno-racionalnih in samoekspresivnih vrednot. V omenjeni skupini so severno-, zahodno- in srednjeevropske države ter Japonska. Na podlagi slednjega bi lahko zaključili, da je mlada slovenska generacija vrednotno precej blizu zahodnoevropskemu kulturnemu krogu.

Slika 1. Mlade starostne skupine primerjalnih držav v prostoru dveh vrednotnih dimenzij.
Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org)*. Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Za konec smo primerjalno analizirali še odgovore respondentov zajetih držav na vprašanje o zadovoljstvu z življenjem (tabela 9).

Tabela 9

Povprečne vrednosti zadovoljstva z življenjem v primerjalni skupini držav

država	15 – 29 let	30 – 49 let	50 let in več
Argentina	7,56	7,26	6,71
Avstrija	8,08	8,01	6,33
Kitajska	6,61	6,43	7,00
Hrvaška	6,95	6,69	7,85
Češka	7,20	7,07	6,91
Finska	7,90	7,85	7,47
Francija	7,19	7,01	5,59
Nemčija	7,52	7,30	5,11
Madžarska	6,43	5,69	6,85
Indija	5,18	5,14	6,22
Indonezija	6,84	7,11	7,18
Iran	6,45	6,35	6,75
Italija	7,12	7,19	8,34
Japonska	6,41	6,22	7,72
Mehika	8,14	8,05	5,93
Nizozemska	8,10	7,88	4,06
Poljska	6,99	6,17	6,96
Rusija	5,64	4,79	6,92
Slovenija	7,66	7,21	7,76
Španija	7,15	7,09	5,64
Švedska	7,47	7,63	5,25
Turčija	5,82	5,43	7,38
Egipt	5,39	5,37	8,00
Velika Britanija	7,58	7,32	6,71
Združene države Amerike	7,59	7,46	6,33
Skupno poprečje	***7,00***	***6,79***	***6,68***

Vir: World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). *World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).* Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.
Opomba: Vrednosti so na osnovni 10-stopenjske lestvice, pri čemer 1 pomeni najvišjo stopnjo nezadovoljstva z življenjem in 10 najvišjo stopnjo zadovoljstva z življenjem.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

Med starostnimi skupinami je v splošen opazen trend višjega zadovojstva v mlajših starostnih skupinah. Povprečja slovenskih respondentov so v vseh starostinih skupinah nad skupnim povprečjem držav, pri čemer izražata znatno višjo stopnjo zadovojstva mlada in starajoča skupina (v teh skupinah je slovensko povprečje na petem in četrtem mestu med zajetimi državami, v starostni skupini med 30 in 49 let pa na desetem). Ali slovensko visoko subjektivno občutenje zadovojstva z življenjem v kombinaciji s tradicionalno visoko samomorilnostjo kaže na nerealno oziroma obrambno naravo življenjskega optimizma, ki v izbruhu osebnih stisk ali družbenih kriz postane disonantno breme in posledično poveča ranljivost posameznika? Slednje je vsekakor izziv za nadaljnje raziskovanje.

Literatura

- Fištravec, A. (2005). Vrednotne in politične orientacije. V S. Flere, A. Fištravec, M. Lavrič, M. Tavčar Krajnc, T. Klenovšek, R. Klanjšek R.. Družbeni profil študentov Univerze v Mariboru : Poročilo o rezultatih raziskave v letu 2004 (67-78). Maribor : ŠOUM.
- Fištravec, A., Lavrič, M. (2002). Vrednotne in politične orientacije. V S. Flere, A. Fištravec, M. Lavrič, T. Klenovšek, D. Kovačič, M. Ferk. Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2002: Poročilo o rezultatih raziskave (96-108). Maribor : ŠOUM.
- Fištravec, A., Musil, B. (2008). Mladocentrizem slovenske in japonske mladine. V A. Fištravec (ur.). Subkulture : prispevki za kritiko in analizo družbenih gibanj (7-35). Maribor: Frontier.
- Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Klenovšek, T., Ferk, M. (2001). Družbeni profil študentov
- in študentk Univerze v Mariboru : Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor : ŠOUM.
- Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Klenovšek, T., Ferk, M., Klanjšek, R. (2004). Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2003: Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor : ŠOUM.
- Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Klenovšek, T., Kovačič, D. Ferk, M. (2002). Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2002: Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor : ŠOUM.
- Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Tavčar Krajnc, M., Klenovšek, T., Klanjšek, R. (2005). Družbeni profil študentov Univerze v Mariboru : Poročilo o rezultatih raziskave v letu 2004. Maribor : ŠOUM.
- Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions Across Nations. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Inglehart, R. (1971). The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Postindustrial Societies. American Political Science Review, 65, 991-1017).
- Inglehart, R. (1977). The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997). Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political
- Change in 43 Societies. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, R. Abramson, P.R. (1994). Economic Security and Value Change. American Political Science Review. 88 (2), 336-354.
- Inglehart, R., Baker, W.E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. American Sociological Review, 65 (1), 19-51.
- Kobal, D. (2000). Temeljni vidiki samopodobe. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

- Kobal, D. (2001). Odnos do šole in učenja ter samopodoba pri skupinah Slovencev in Britancev. Psihološka obzorja, 10 (3), 43-56.
- Kobal Grum, D. (ur.) (2003). Bivanja smopodobe. Ljubljana: i2.
- Kobal-Palčič, D. (1996). Samopodoba slovenskih in francoskih srednješolcev. Psihološka obzorja, 5 (3), 19-31.
- Kobal-Palčič, D. Musek, J. (1996). Samopodoba mladostnikov v različnih kulturah in narodih. Anthropos, 28 (5-6), 110-121.
- Maslow, A. (1982). Motivacija i ličnost. Beograd: Nolit (original (1959). Motivation and Personality).
- Mead, M. (1928). Coming of age in Samoa : A psychological study of primitive youth for western civilization. New York: William Morrow.
- Miheljak, V. (ur.) (2002a). Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Maribor: Aristej
- Miheljak, V. (2002b). Mladi kot subjekt in objekt politike. V V. Miheljak (ur.). Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje (105-164). Maribor: Aristej.
- Musek, J. (1994). Psihološki portret Slovencev. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Musek, J. (2000). Nova psihološka teorija vrednot. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti: Educy.
- Musil, B. (2005). Psihološki in psihološko-antropološki vidiki raziskovanja vrednot in nekaterih osebnostnih lastnosti : primerjalna študija Japonske in Slovenije (doktorska disertacija). Ljubljana: FF UL.
- Musil, B., Rus, V.S., Musek, J. (2008). The Rokeach Value Survey in comparative study of Japanese and Slovenian students : towards the underlying structure. Studia Psychologica, 51 (1), 53-68.
- Pergar Kuščer, M. (1999). Vrednote – primerjava med japonskimi in slovenskimi študenti. Afriške in azijske študije, 3 (1-2), 127-147).
- Pfeiffer, M., Côté, J.E. (1991). Inglehart's Silent Revolution Thesis: An Examination of Life-
- Cycle Effects in the Acquisition of Postmaterialist Values. Social Behavior and Personality, 19 (4), 223-235.
- Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. New York: The Free Press.
- Rus, V.S. (1997). Socialna psihologija in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Rus, V.S., Baumkirchner, N. (1992). Values and Self: Evaluation in (Perceived) Personal Developmental and Status Comparative Perspective. International Journal of Psychology, 27 (3-4), 326.
- Rus, V.S., Khisbiyah, Y., Cimprič, D., Corossez, A., Romih, J. (1996). Values, Attitudes and Self-Evaluation: Cross-Cultural Comparisons. International Journal of Psychology, 31 (3-4), 250.
- Rus, V.S., Khisbiyah, Y., Rus-Makovec, M., Šter, J., Ševančec, D., Korošec, A., Cimprič, D., Janjuševič, P., Zorman, K. (1997). Vrednote, stališča in samoevaluacija: Mednarodna primerjalna raziskava. V V. Rus (ur.). Etika in morala v sodobni družbi (265-274). Ljubljana: Društvo T.G. Masaryk in Anthropos.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

- Ule, M. (ur.) (1996a). Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (1996b). Sociološki oris mladosti/ mladine. V M. Ule (ur.). Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji (9-24). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (1996c). Življenjski stili, (sub)kulture. V M. Ule (ur.). Mladina v devedesetih:Analiza stanja v Sloveniji (217-234). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (1996d). Vrednote. V M. Ule (ur.). Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji (235-260). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M.N. (1997). Temelji socialne psihologije (2. dopolnjena izdaja). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (1998). The Life World of Young People. V M. Ule, T. Rener (ur.). Youth in Slovenia: New Perspectives from the Nineties (171-203). Ljubljana: Ministry of Education and Sport, Youth Department.
- Ule, M. (2008). Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede (Knjižna zbirka Psihologija vsakdanjega življenja).
- Ule, M., Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina: Izziv sprememb. V V. Miheljak (ur.). Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje (39-77). Maribor: Aristej.
- Ule, M., Miheljak, V. (1995). Pri(e)hodnost mladine. Ljubljana: DZS in Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, M., Rener, T. (ur.) (1998). Youth in Slovenia: New Perspectives from the Nineties. Ljubljana: Ministry of Education and Sport, Youth Department.
- Ule, M., Rener, T. (2000). Growing Up Slovenia in the Nineties. Družboslovne razprave, 16 (32-33), 175-189.
- World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Wave 1999-2004.

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega soilnega sklada ter Ministerstvo za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenskega učenja" prednostne usmritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".